

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدرسہ علمیہ حضرت زینب (س) - امید بہ

تابستان ۱۴۰۲

جایگاه و اهمیت

ولایت امام علی (ع) از مباحثی است که در تفاسیر و روایات فراوان از آن بحث شده است. هر چند ولایت امام علی (ع) به صراحت در قرآن ذکر نشده است، اما آیات متعددی به آن تفسیر شده است؛ از جمله ریسمان الهی در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران (وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَ لَا تَفَرَّقُوا) و صراط مستقیم در آیه ۵۳ سوره انعام و آیه ۴۳ سوره

زخرف به ولایت علی تفسیر شده است. همچنین در روایات، امانتی که در آیه امانت از خودداری آسمان، زمین و کوهها از پذیرش آن سخن گفته شده، به ولایت امام علی (ع) تفسیر شده است.

در دانشنامه امیرالمؤمنین (ع) حدود صد روایت درباره ولایت امام علی (ع) گردآوری شده است. در برخی روایات ولایت امام علی (ع)، کامل کننده دین و همان ولایت خدا و پیامبر (ص) بیان شده و منکر ولایت علی (ع)، منکر ولایت پیامبر (ص) دانسته شده است. در برخی از احادیث بنی الاسلام نیز ولایت علی بن ابیطالب (ع) یکی از پایه‌ها و ارکان اسلام شمرده شده است.

مفهوم‌شناسی ولایت

علامه طباطبایی، بر آن است که ولایت به معنای نصرت و یاری نیست، بلکه به معنای سرپرستی و مالکیت تدبیر است. این معنا، معنایی عمومی است و در تمامی مشتقات آن جریان دارد. از نظر وی ولایت عبارت است از نوعی قرب و نزدیکی که موجب نوع خاصی از حق تصرف و مالکیت تدبیر می‌شود. عبدالله جوادی آملی، مفسر و فقیه شیعه، معنای اصلی ولایت را قرب و نزدیکی و لازمه آن را تصدی و سرپرستی امور یا نصرت و محبت دانسته است. از نظر فخرالدین طریحی، نویسنده مجمع البحرین، ولایت به تدبیر و قدرت و فعل اشاره دارد و به معنای محبت اهل بیت و پیروان‌شان، امثال اوامر و نواهی آنان و تأسی به آنها در رفتار و اخلاق است.

واژه ولایت در لغت، گاه به فتح واو (ولایت) و گاه با کسر واو (ولایت) استعمال شده است. گروهی از لغت‌شناسان ولایت را درباره پیوندهایی مانند خویشاوندی، محبت، وراثت و نصرت و یاری کردن به کار برده و ولایت را به سرپرستی و زمامداری امور معنا کرده‌اند. [۱۵] از نظر سیبویه، دانشمند معروف علم نحو در قرن دوم قمری، هر دو واژه به معنای زمامداری و تدبیر امور است. [۱۶] عده‌ای نیز هر دو را به معنای نصرت و یاری دانسته‌اند. [۱۷]

ارتباط با امامت

برخی از عالمان شیعه ولایت و امامت را به یک معنا دانسته‌اند. شیخ مفید نیز مولا و ولیّ در حدیث غدیر را به امام معنا کرده است. بسیاری از محققان و نویسندگان معاصر همچون علامه عسکری در کتاب «ولایت علی در قرآن کریم و سنت پیامبر (ص)» [یادداشت ۱] و ناصر مکارم شیرازی، مرجع تقلید شیعه و مفسر قرآن، در کتاب «آیات ولایت در قرآن»، [یادداشت نیز برخی از عالمان، ولایت و امامت را به یک معنا استعمال کرده‌اند و میان آنها فرقی نگذاشته‌اند، اما مرتضی مطهری، ولایت را بالاترین مرتبه و درجه امامت و برخی آن را مهمترین بُعد نبوت و امامت دانسته‌اند.

بیشتر متکلمان شیعه و سنی با اندک اختلافی امامت را اینگونه تعریف کرده‌اند: «الامامَةُ رِیَاسَةٌ عَامَّةٌ فِی اُمُورِ الدِّینِ وَ الدُّنْیَا نِیَابَةٌ اَوْ خِلَافَةٌ عَنِ النَّبِیِّ (ص)؛ امامت، ریاست عام در امور دینی و دنیایی به نیابت و جانشینی از پیامبر (ص) است.»

دعای ناد علی صغیر

«نَادِ عَلِیًّا مَظْهَرَ الْعَجَائِبِ، تَجِدُهُ عَوْنًا لَكَ فِی النَّوَائِبِ، كُلُّ هَمٍّ وَ غَمٍّ سَیَنْجَلِی، بِوَلَايَتِكَ يَا عَلِيُّ»

علی را که مظهر عجایب است صدا بزن، او را در گرفتاری‌ها یاور خود خواهی یافت؛ هر غم و اندوهی برطرف می‌شود به برکت ولایت ای علی!

ولایت، شرط قبولی یا صحت ایمان و اعمال

نستعلیق و نقاشی خط اثر جواد بختیاری

در برخی روایات، ولایت امام علی(ع) شرط قبولی ایمان دانسته شده است. برای نمونه در روایتی از پیامبر اسلام(ص) نقل شده است: «... عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ... لَا يَقْبَلُ اللَّهُ الْإِيمَانَ إِلَّا بِوَلَايَتِهِ وَ طَاعَتِهِ؛ علی امیرالمؤمنین است و ایمان پذیرفته نمی‌شود مگر به ولایت و اطاعت او».

در روایتی از امام سجاد(ع) از پیامبر(ص) نقل شده است که اگر کسی به اندازه عمر نوح عبادت و به اندازه کوه احد طلا انفاق کند، هزاران بار حج گذارد و در راه خدا شهید شود، اما ولایت امام علی(ع) را نپذیرفته باشد، خداوند او را با صورت در آتش جهنم می‌افکند و بوی بهشت را هرگز استشمام نمی‌کند. مشابه این روایت درباره ولایت ائمه(ع) نیز نقل شده است. در تفسیر قمی در تفسیر آیه ۱۸ سوره ابراهیم آمده است که اگر کسی ولایت امام علی(ع) را نپذیرد، عملش باطل و مانند خاکستری است که باد تندی در روزی طوفانی بر آن بوزد.

در حدیثی از امام باقر(ع) بدون تصریح به ولایت امام علی(ع)، ولایت ولی الله شرط قبولی اعمال و ایمان ذکر شده است:

«... أَمَا لَوْ أَنَّ رَجُلًا قَامَ لَيْلَهُ وَ صَامَ نَهَارَهُ وَ تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَالِهِ وَ حَجَّ جَمِيعَ دَهْرِهِ وَ لَمْ يَعْرِفْ وَ لَا يَظُنْ وَ لِيَّ اللَّهُ فَيُؤَلِّمَهُ وَ يَكُونُ جَمِيعَ أَعْمَالِهِ بِدَلَالَتِهِ إِلَيْهِ، مَا كَانَ لَهُ عَلَى اللَّهِ حَقٌّ فِي ثَوَابِهِ، وَ لَا كَانَ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ؛ همانا اگر مردی شب‌ها را به عبادت بپا خیزد و روزها را روزه بدارد، همه اموالش را صدقه دهد، تمام دوران عمرش را حج گزارد، اما ولایت ولی خدا را نشناسد تا از او پیروی کند، و اعمالش با راهنمایی او نباشد، برای او ثوابی از سوی خداوند متعال نخواهد بود و او از اهل ایمان نیست».

در روایات نقل شده از معصومان، آثاری برای ولایت امام علی(ع) ذکر شده است که برخی از آنها عبارتند از:

ورود به بهشت. در روایتی از پیامبر اسلام(ص) نقل شده که هر کس می‌خواهد زندگی و مرگش همچون پیامبر(ص) باشد و در بهشتی که خداوند وعده داده ساکن شود، علی بن ابی‌طالب را ولی خود قرار دهد.

ایمنی از آتش جهنم و عذاب الهی: در حدیث قدسی معروف، ولایت امیرالمؤمنین قلعه امن الهی و موجب ایمنی از آتش جهنم معرفی شده است که هر کس وارد آن شود، از عذاب جهنم در امان خواهد ماند: «وَلَايَةُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ نَارِي؛ ولایت علی بن ابی‌طالب قلعه من است. هر کس وارد این قلعه شد، از آتش من در امان است».

جواز عبور از صراط: در حدیثی از پیامبر(ص) آمده است:

«إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ نُصِبَ الصِّرَاطُ عَلَى ظَهْرَانِي جَهَنَّمَ فَلَا يَجُوزُهَا وَ يَقْطَعُهَا إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ جَوَازُ بِلَايَةِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي

طَالِبٍ ع؛ هنگامی که قیامت برپا شود و پل صراط بر جهنم نصب شود، کسی از آن نمی‌گذرد و آن را پشت سر نمی‌گذارد، مگر آنکه جواز ولایت علی بن ابی‌طالب(ع) را همراه داشته باشد».

موجب رستگاری و آمرزش: در روایتی از امام باقر(ع)، خوشی، رستگاری، کرامت، مغفرت، عافیت، آسایش و رضایت در ولایت امام علی(ع) دانسته شده است.

در حدیثی از امام رضا(ع) کسانی که ولایت امام علی(ع) را در روز غدیر خم پذیرفتند به فرشتگانی که بر آدم سجده کردند، و کسانی که ولایت او را نپذیرفتند به ابلیس تشبیه شده‌اند.

منابع:

ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، تحقیق و تصحیح احمد فارس، بیروت، دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.

امام خمینی، سید روح‌الله، شرح چهل حدیث (اربعین حدیث)، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۸۱ش.

امینی، عبدالحسین، الغدير، قم، مرکز الغدير، چاپ اول، ۱۴۱۶ق.

جمعی از دانشمندان، امامت و ولایت در قرآن، ترجمه احمد ناظم، قم، مجمع جهانی اهل بیت، چاپ اول، ۱۳۹۷ش.

جوادی آملی، عبدالله، ولایت در قرآن، قم، مرکز نشر اسراء، چاپ اول، ۱۳۷۹ش.

جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح - تاج اللغة و صحاح العربیة، تحقیق و تصحیح احمد عبدالغفور عطار، بیروت، دار العلم للملایین، چاپ اول، ۱۴۱۰ق. حسکانی، عبیدالله بن عبدالله، شواهدالتنزیل لقواعد التفضیل، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۱ق.

حسینی تهرانی، سید محمدحسین، امام شناسی، مشهد، علامه طباطبایی، چاپ سوم، ۱۴۲۶ق.

حسینی میلانی، سید علی، تشیید المراجعات و تنفید المکابرات، قم، مرکز الحقائق الإسلامیة، چاپ چهارم، ۱۴۲۷ق.

خوئی، سید ابوالقاسم، موسوعة الامام الخوئی، قم، مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی، چاپ اول، ۱۴۱۸ق.